

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวไทยแต่ดั้งเดิมมารดาเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในการเลี้ยงดูบุตรเนื่องจากมารดาส่วนมากไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี สตรีไทยจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมมากขึ้นโดยไม่จำกัดเฉพาะอยู่ในครอบครัว ดังจะเห็นได้จากการที่มีสตรีจำนวนมากออกทำงานนอกบ้าน (จรรยา สุวรรณทัต, 2524: 1) การศึกษาของ Hanenberg and Wongboonsin (1991) พบว่าในช่วงปี ค.ศ. 1985-1988 องค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ทำให้จำนวนสตรีทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้นคือการที่ครอบครัวในปัจจุบันมีบุตรน้อยลง ประกอบกับการที่อาชีพในปัจจุบันใช้ทักษะมากกว่าการใช้แรงงาน (ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ, 2538: 43) ดังนั้นหน้าที่ต่าง ๆ ภายในครอบครัวซึ่งแต่เดิมเคยเป็นหน้าที่เฉพาะของผู้หญิงจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนไป กล่าวคือทั้งสามีและภรรยาต้องช่วยกันทำงานบ้านรวมทั้งการเลี้ยงดูบุตร อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่มีอยู่ชี้ให้เห็นว่าบิดาในลักษณะของวิถีชีวิตไทยนั้นมักมีค่านิยมที่ไม่ยอมช่วยเหลือมารดาในด้านงานบ้านรวมถึงการเลี้ยงดูบุตรโดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตรนั้นมักจะมองว่าเป็นเรื่องของผู้หญิงควรจัดการเอง ผู้ชายไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมเนื่องจากต้องมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534: 3) ดังเช่นการศึกษาโครงการศึกษาครอบครัวไทยของ ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ (2538) พบว่าผู้ชายในเขตชนบทร้อยละ 77.1 และในเขตเมืองครึ่งหนึ่ง ที่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่าเป็นการดีสำหรับครอบครัวหากสามีเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัว และภรรยาเป็นคนดูแลเรื่องในบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าแบบแผนในการดูแลบุตรไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเปรียบเทียบสถานการณ์ปัจจุบันและในอดีต กล่าวคือมารดายังเป็นผู้ดูแลบุตรเป็นหลักในครอบครัวทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จากบทสรุป ทบทวนองค์ความรู้ เด็ก เยาวชน และครอบครัวของ จันท์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ (ม.ป.ป.: iv) ระบุว่าภาระการเลี้ยงดูเด็กตกหนักที่แม่ พ่อมีส่วนร่วมน้อยในการอบรมและส่งเสริมการเรียนรู้ของลูก ผู้หญิงไทยที่สมรสแล้วทั้งในกรุงเทพฯ และในชนบทต่างก็ยังคงทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลงานบ้าน แม้ว่าผู้หญิงในกรุงเทพฯ ปัจจุบันจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านหารายได้มาจุนเจือครอบครัวกันมากขึ้น ส่วนผู้หญิงในชนบทก็ต้องทำหน้าที่ต่าง ๆ ร่วมกับสามี จัดการไร่นา และทำงานหารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ร่วมกับสามี (จุไรรัตน์ จันท์ธำรง, 2529: 84)

การประชุมประชากรโลกครั้งที่ 3 (International Conference on Population and Development หรือ ICPD) ที่กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ ปี ค.ศ. 1994 มีการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาประชากรในระยะ 20 ปี ข้างหน้า ประเด็นสำคัญของแผนพัฒนาได้มุ่งเน้น ในเรื่องการอนามัยเจริญพันธุ์ สถานภาพสตรี ตลอดจนหน้าที่รับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของผู้ชาย (United-Nations, 1995: 17-21) รายละเอียดของแผนการพัฒนาได้ระบุถึงความสำคัญและความจำเป็นในการที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตและสถานภาพสตรีให้ทัดเทียมชายทั้งในด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา การมีส่วนร่วมระหว่างหญิงชายในการอบรมเลี้ยงดูบุตรและการทำงานบ้านเป็นสิ่งจำเป็นต่อการมีชีวิตที่สมบูรณ์

แผนพัฒนาประชากรในระยะยาวได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของหน้าที่ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของผู้ชาย โดยกล่าวว่าความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของทั้งหญิงและชาย เป็นเหตุให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางเพศในทุก ๆ ด้านของชีวิต ตลอดจนการใช้ชีวิตในครอบครัวและชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชายสามารถรับผิดชอบในเรื่องเพศ ตลอดจนมีบทบาทที่เหมาะสมทั้งในครอบครัวและสังคม โดยรัฐควรสนับสนุนให้มีความรับผิดชอบร่วมกันต่อครอบครัว รวมถึงการวางแผนครอบครัว การเลี้ยงดูบุตร และการทำงานบ้าน ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของสองเพศอย่างเท่าเทียมกัน พ่อแม่ และโรงเรียนควรสร้างทัศนคติในการเคารพสตรีและเด็กหญิง ตลอดจนส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียว ปลูกฝังให้เด็กชายได้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบก่อนที่จะรับบทบาทและหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัวในอนาคตต่อไป

ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตรจึงไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นบทบาทหนึ่ง ที่ครอบครัวต้องกระทำร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากบุตรที่เกิดมาต้องการความรักความเอาใจใส่จากทั้งบิดาและมารดา นอกจากนี้การกระทำของบิดายังส่งผลทั้งโดยตรงต่อบุตรและผลโดยอ้อมที่ผ่านทางมารดาและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวเนื่องจากบิดาเป็นผู้นำในครอบครัว (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเรื่อง การเลี้ยงดูและอบรม, 2526: 43) การที่บิดามีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิดนั้นจะมีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตรได้แก่ ด้านสติปัญญา มีการปรับตัวที่เหมาะสม มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความรู้สึกสงสารเห็นใจผู้อื่น มีความยึดมั่นในลักษณะทางเพศน้อยกว่า มีความเชื่อของการควบคุมตนเองภายในสูงกว่าบุตรที่ได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาเพียงคนเดียว (Lamb, 1986: 14-17 อ้างใน พิทักษ์ คู่เจริญถาวร, 2539: 10) สอดคล้องกับการศึกษาของ ดวงเดือน พันธุมนาวัน และเพ็ญแข ประจวบจันทน์ (2524) ที่พบว่าบิดามีความสำคัญต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ของบุตร ตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นมา บุตรที่บิดามีส่วนช่วยเลี้ยงดูและเล่นด้วยมากนั้น เมื่ออยู่กับบุคคลแปลกหน้า

ตามลำพังจะมีอารมณ์สงบกว่า ในด้านการปลุกฝังแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แก่บุตรนั้น ดวงเดือน พันธมนาวิน (2522: 23-33) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาว่าควรเลี้ยงดูบุตรให้พึ่งตัวเองตั้งแต่อายุยังน้อย (3-5 ขวบ) ถ้าบิดาอยู่ใกล้ชิดลูกทำตัวเป็นเพื่อนที่ดีของลูก ให้คำแนะนำมากกว่าออกคำสั่ง เลี้ยงดูลูกแบบประชาธิปไตยมากกว่าเผด็จการแล้วจะทำให้ลูก (โดยเฉพาะลูกชาย) มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง และถ้าเล่านิทานที่มีคุณค่าให้ลูกฟัง รวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรในด้านความพยายามฟันฝ่าอุปสรรค ก็จะทำให้ผลดียิ่งขึ้น และจากงานวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตของ ดวงเดือน พันธมนาวิน (2524) พบว่าทัศนคติของวัยรุ่นที่มีต่อบิดาเป็นตัวทำนายอาการเจ็บป่วยทางกายและปัญหาทางจิตที่สำคัญที่สุดในวัยรุ่นหลายประเภท แสดงถึงความสำคัญของบิดาที่มีส่วนร่วมหรือทำลายสุขภาพกายและสุขภาพจิตของลูก การที่บิดาเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ยังเด็กโดยเฉพาะเด็กวัยขวบปีขึ้นไป ความใกล้ชิดผูกพันดังกล่าวจะทำให้บุตรเกิดความไว้วางใจกับบิดาเมื่อโตขึ้น ซึ่งจะทำให้พัฒนาการของบุตรเป็นไปอย่างสมบูรณ์ (Barker, 1988: 2)

นอกจากนี้ความสัมพันธ์อันดีระหว่างชายและหญิงยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคม รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในอันที่จะพัฒนาสถาบันครอบครัว เพื่อพัฒนาคุณภาพประชากร โดยในระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) รัฐบาลโดยมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2533 กำหนดให้มีวันครอบครัวขึ้นเป็นครั้งแรก โดยกำหนดให้วันที่ 14 เมษายน ของทุกปีเป็นวันครอบครัวแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2533 เป็นต้นมา (เล็ก สมบัติ, ม.ป.ป.: 143-184) ต่อมาได้กำหนดแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวโดยให้บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้กำหนดให้มีการเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว โดยระบุให้มีการส่งเสริมให้บิดามารดาสนใจศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ในเรื่องโภชนาการของเด็กและจิตวิทยาจากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งกระตุ้นให้บิดามารดาพัฒนาทักษะทางปัญญา อารมณ์และสังคมของบุตรให้สอดคล้องกับวัยโดยบิดามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และกำหนดให้มีการรณรงค์อย่างต่อเนื่องทั้งชายและหญิง ให้มีความสำนึกในความเป็นพ่อและแม่ และมีบทบาทความรับผิดชอบร่วมกันในการสร้างความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทของบิดาในการรับผิดชอบและการอบรมเลี้ยงดูบุตร (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7, ม.ป.ป.: 208-209) นอกจากนี้รัฐบาลยังได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการด้านครอบครัวขึ้น ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ตามคำสั่งที่ 2/2535 ลงวันที่ 9 กันยายน 2535 และรัฐบาลไทยได้ตอบสนองต่อมติของที่ประชุมสมัชชาของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2536 ที่ประกาศให้ปี 2537 เป็นปีครอบครัวสากล (1994 International Year of

the Family) เช่นเดียวกับประเทศสมาชิกทั่วโลกอีก 91 ประเทศ โดยคณะอนุกรรมการด้านครอบครัว ได้จัดทำร่างนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัวคือ นโยบายและแผนระยะยาว ด้านครอบครัว (พ.ศ.2537-2546) ขึ้นเป็นครั้งแรก และเช่นเดียวกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ที่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา โดยมีแผนงานที่จะส่งเสริมบทบาทความเป็นพ่อ ที่มีคุณภาพ ให้นุระมีความภูมิใจในบทบาทของพ่อ รวมทั้งส่งเสริมให้นุระมีส่วนร่วมในการดูแล รับผิดชอบครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรลูกให้มากขึ้นด้วย (เล็ก สมบัติ, ม.ป.ป.: 143-184) แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จัดได้ว่าเป็นแผนพัฒนาที่มีความชัดเจน อย่างยิ่งในการพัฒนาคนและสังคม กล่าวคือมีการกำหนดให้การพัฒนาคนเป็นวัตถุประสงค์เดียว และ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ จึงมีวัตถุประสงค์หลักข้อหนึ่งว่า เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคน ทุกคน ตั้งแต่ปฏิสนธิไปจนตลอดชีวิต ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา การส่งเสริมให้ผู้ชาย เข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรนับเป็นแนวปฏิบัติหนึ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

การส่งเสริมให้ผู้ชายได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรจึงมีความสำคัญทั้งในแง่ของการ พัฒนาสถานภาพสตรีซึ่งเป็นประชากรจำนวนครึ่งหนึ่งของประเทศ ให้ทัดเทียมกับเพศชาย เพื่อที่จะก้าวไป พร้อม ๆ กันอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ในการที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้ายิ่งขึ้น นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ผู้ชายได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรยังมีความสำคัญในแง่ของการที่จะพัฒนาสถาบัน ครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานในสังคม และการพัฒนาคุณภาพของบุตรทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และ สติปัญญา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้บิดาได้ตระหนักถึงความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วม ในการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้น ประกอบกับยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระดับประเทศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับ กันว่าฐานข้อมูลที่มีมากเพียงพอเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำให้ประเด็นหญิงชายได้รับพิจารณา ในระดับนโยบาย (สุธีรา ทอมสัน, 2537: 13-18) ที่สำคัญคือข้อมูลหญิงชายเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ ในการกำหนดนโยบายและการวางแผน (สุธีรา ทอมสัน, 2534: 37) ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการมี ส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย อันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพ ประชากร ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาใช้เป็นข้อมูลในระดับประเทศเกี่ยวกับรูปแบบ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย เพื่อช่วยประกอบการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชายไทยในครอบครัว เพื่อพัฒนาสถาบันครอบครัวและคุณภาพของเด็กอันจะเชื่อมโยงไปสู่คุณภาพของประชากรต่อไปในอนาคต
2. ผลการศึกษาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยด้านนี้ต่อไป

แนวคิดเชิงทฤษฎี

การศึกษาครั้งนี้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทระหว่างคู่สมรส บทบาทของบิดา แนวคิดที่ว่าด้วยความเสมอภาคทางเพศ การพัฒนาสถานภาพสตรีและความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง ซึ่งกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงซึ่งแต่ก่อนมีบทบาทเฉพาะในครอบครัว ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระเพิ่มขึ้น นอกจากการดูแลรับผิดชอบภายในครอบครัวแล้วยังต้องทำงานหารายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวความคิดว่า ผู้ชายก็ควรจะปรับบทบาทให้เกิดความสมดุล โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลืองานบ้าน รวมทั้งการเลี้ยงดูบุตรด้วย อันจะก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเพศ ตลอดจนความสงบสุขและความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว นอกจากนี้ยังส่งผลต่อคุณภาพของบุตรซึ่งเป็นประชากรรุ่นต่อไปอีกด้วย ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งถือเป็นงานภายในครอบครัวที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงเป็นงานที่ทั้งสามีและภรรยาจะต้องรับผิดชอบร่วมกันอย่างเท่าเทียม แนวความคิดดังกล่าวได้มีผู้กล่าวถึงพอสรุปได้ดังนี้

Rotundo (1985: 16-17) เห็นว่าในอนาคตนั้นจะไม่สามารถแยกได้โดยเด็ดขาดว่าบทบาทใดเป็นของพ่อ บทบาทใดเป็นของแม่ พ่อและแม่จะต้องมีบทบาทร่วมกันในการเลี้ยงดูลูก เนื่องจากปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมอุตสาหกรรมซึ่งผลักดันให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้บทบาทการหาเลี้ยงครอบครัวไม่ได้เป็นของพ่อแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป จึงจำเป็นที่พ่อจะต้องเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือแม่ในการเลี้ยงดูบุตร บทบาทของพ่อคือ การช่วยเลี้ยงดูลูกในชีวิตประจำวัน การอบรมสั่งสอน การให้ความใกล้ชิดสนิทสนม การปฏิบัติต่อลูกทั้งสองเพศอย่างเท่าเทียมกัน

Young and Willmott (1974) เสนอโมเดลใหม่ที่เรียกว่า Symmetrical Family ซึ่งมองว่าชายและหญิงจะต้องร่วมรับผิดชอบต่อบทบาทต่าง ๆ ในครอบครัวร่วมกัน เช่นเดียวกับข้อเสนอแนะในแผนพัฒนาประชากรในระยะ 20 ปี หลังจากการประชุมประชากรโลกครั้งที่ 3 (ICPD) ที่ประเทศอียิปต์ ในปี ค.ศ. 1994 ที่ได้มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสถานภาพสตรี ให้ทัดเทียมชาย โดยการส่งเสริมอำนาจในการตัดสินใจของสตรีในทุก ๆ ด้านของชีวิต ทั้งในชีวิตครอบครัวและในชุมชน แผนการดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ก็ด้วยความเอาใจจริงของรัฐในการวางนโยบาย ตลอดจนการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองปกป้องสิทธิของสตรี นอกจากนี้ในแผนพัฒนาประชากรดังกล่าวยังได้เน้นถึงบทบาทความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของผู้ชายในอันที่จะเข้ามาแบ่งเบาภาระงานบ้าน รวมทั้งการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อที่สตรีจะสามารถทำกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาตนเองและสังคมไปพร้อม ๆ กับเพศชาย (United Nations, 1995: 17-21)

การที่ผู้ชายจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในบทบาทของบิดา ซึ่งในเรื่องนี้ Duvall ได้กล่าวไว้ในแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว (Duvall's Developmental Theory) ว่าในขั้นพัฒนาการของครอบครัวระยะเริ่มมีบุตร (ตั้งแต่เริ่มมีบุตรคนแรกจนกระทั่งบุตรอายุ 30 เดือน) บิดาจะต้องมีบทบาทดังนี้ (Duvall, 1967: 198-199)

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทบิดา
2. เรียนรู้วิธีการเลี้ยงดูบุตร คือหาวิธีการเลี้ยงดูบุตรจนเกิดความชำนาญในการดูแลบุตรตามลำพังและดูแลร่วมกับภรรยา
3. จัดรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันภายในครอบครัวใหม่ให้เหมาะสม
4. ส่งเสริมการพัฒนาการของบุตร
5. มีสัมพันธภาพที่ดีกับคู่สมรส
6. ทหารายได้สำหรับเลี้ยงดูบุตรและครอบครัว
7. ตระหนักถึงความรู้สึกและยอมรับในการเป็นผู้ชายของตน
8. เป็นตัวแทนของครอบครัวและสังคม

นอกจากนี้ครูหุຍแห่งมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก (2537) ได้เสนอแนะว่าพ่อในยุคโลกาภิวัตน์ควรมีบทบาท ดังนี้

1. พ่อควรมีลูกเมื่อพร้อม
2. พ่อต้องเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับลูก เช่น ไม่ข้องเกี่ยวกับสิ่งเสพติด การพนัน และไม่เที่ยวโสเภณี
3. จริยธรรมของพ่อ เป็นบทบาทสำคัญที่จะสร้างความภาคภูมิใจ แก่ลูกหลานและครอบครัว ทั้งจริยธรรมในการทำงาน เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต และจริยธรรมทางเพศ เช่น การไม่นอกใจภรรยา
4. แบบแผนภายในครอบครัว พ่อยุคใหม่ควรจะปรับตัวให้อ่อนโยนสุขแก่ครอบครัวให้มากที่สุด ในหลายทาง เช่น การมีส่วนร่วมในการะการเลี้ยงดูลูก และการช่วยทำงานบ้าน
5. การเปิดโลกทรรศน์เพื่อสังคมแก่ลูก ให้ลูกได้รู้จักกับแง่มุมต่าง ๆ ของสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรของพ่อโดยตรงนั้นค่อนข้างหายาก งานวิจัยโดยส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกและสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2526; สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2533) โดยสรุปคือ การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่และคนอื่น ๆ ในครอบครัว มีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมให้เด็กเป็นคนดี มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกว่าครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ไม่ดี

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพ่อโดยตรงเท่าที่ค้นคว้าได้ มีดังนี้

การศึกษาของคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2526) เรื่อง "พ่อในสังคมไทย" โดยการรวบรวมวรรณกรรมไทยเกี่ยวกับบทบาทหลักของพ่อที่มีต่อลูก สรุปได้ 4 ลักษณะ คือ การให้ความรักความห่วงใย และเลี้ยงดูลูก การอบรมสั่งสอนลูก การให้การศึกษาแก่ลูก และการหาคุ้มครองให้ลูก และได้สรุปบทบาทของพ่อที่ดีไว้ 5 ประการ คือ การเป็นพ่อที่ดีของลูก การเป็นหัวหน้าที่ดีของครอบครัว การเป็นตัวอย่างที่ดีของสมาชิกในครอบครัว การเป็นสามีที่ดี และการเป็นพลเมืองดี

สำเนียง แยมสะอาด (2529) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบิดาต่อบุตรตั้งแต่อายุ 2 เดือน ถึง 1 ปี โดยศึกษาบทบาทของบิดา 5 ด้าน คือ การให้สิ่งของเครื่องใช้และของเล่น การให้เวลาเป็นเพื่อนเล่นและส่งเสริมการเล่นของบุตร การดูแลขณะปกติและขณะเจ็บป่วย การปกป้องคุ้มครองอันตราย และการเป็นสื่อกลางระหว่างครอบครัวและสังคม นอกจากนี้ยังศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพ่อ พบว่าพ่อที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย และบิดาที่มีอายุต่างกัน จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรต่างกัน

Richer et al. (1992) ศึกษารูปแบบของการเลี้ยงดูลูกของคนกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากกลุ่มมารดาที่มีอายุระหว่าง 15-44 ปี พบว่าพ่อมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกค่อนข้างต่ำ กล่าวคือ พ่อที่มีลูกอายุ 0-6 เดือน จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกร้อยละ 14 และจะลดลงเรื่อย ๆ เมื่อลูกโตขึ้น คือลดลงเหลือร้อยละ 11 ร้อยละ 9 ร้อยละ 6 เมื่อลูกอายุ 6 เดือน- 1 ปี 1-3 ปี และ 3-5 ปี ตามลำดับ โดยบทบาทส่วนใหญ่ไม่ใช่บทบาทหลักในการเลี้ยงดู แต่จะเป็นบทบาทในการเล่นกับลูก พาลูกไปเที่ยว หรือดูลูกชั่วคราวเวลาแม่ไม่อยู่

พิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2538) ศึกษา รูปแบบ และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การมีส่วนร่วมของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร จำนวน 730 ราย โดยแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรออกเป็น 5 ด้าน คือ การวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตร การดูแลสุขภาพขณะที่บุตรเป็นปกติและขณะที่บุตรเจ็บป่วย การปกป้องคุ้มครองอันตรายที่เกิดกับบุตร และการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม พบว่าโดยส่วนใหญ่บิดาจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรในระดับปานกลาง และในกลุ่มชายที่มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรในระดับสูงนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการคุ้มครองอันตรายแก่บุตร ส่วนการวางแผนและจัดเตรียมเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย อุปกรณ์ของใช้เพื่อบุตรนั้นยังมีน้อย สำหรับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายผู้เป็นบิดานั้น ได้แก่ อาชีพภรรยา สถานภาพการทำงานของตัวเอง สถานภาพการทำงานของภรรยา ระดับการศึกษา การช่วยงานบ้าน จำนวนบุตร อายุ ระยะเวลาสมรส และผู้ดูแลบิดาในวัยเด็ก

อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม และคณะ (2540) ศึกษาแบบแผนการเลี้ยงดูลูกของพ่อที่เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม การปฏิบัติของพ่อต่อครอบครัว และความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกในทัศนะของคนงานชายและหญิง โดยสัมภาษณ์คนงานที่มีลูกอายุ 0-12 ปี จำนวน 455 ราย ในโรงงาน 40 แห่ง เขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง พบว่าเด็กเล็กส่วนใหญ่มีแม่ดูแลเป็นหลัก สองในสามของพ่อคนงานคิดว่าหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรควรเป็นบทบาทของพ่อและแม่ร่วมกัน

ในทางปฏิบัติพ่อคนงานส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรแบบไม่เป็นประจำค่อนข้างมากในหลากหลายพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรด้านต่าง ๆ ส่วนพ่อคนงานที่ทำหน้าที่เลี้ยงลูกเป็นประจำมีไม่มากนัก โดยพฤติกรรมที่ทำเป็นประจำส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมที่ทำได้ง่ายและไม่ต้องใช้เวลามากนัก เช่น การดูแลให้ได้รับภูมิคุ้มกันตามเวลา

จะเห็นว่าการศึกษาบทบาทของพ่อเกี่ยวกับการดูแลบุตรในประเทศไทยส่วนใหญ่จะศึกษาถึงรูปแบบต่าง ๆ ในการเลี้ยงดูบุตร ในส่วนของการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อในระดับประเทศยังไม่มี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย อันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพประชากร ต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย

เนื่องจากการเลี้ยงดูบุตรเป็นงานในครอบครัว และมีส่วนสัมพันธ์กับงานบ้าน การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงได้ทบทวนในส่วนที่เกี่ยวกับการช่วยเหลืองานบ้านของสามีด้วยการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีปัจจัยต่าง ๆ ที่น่าจะมามีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของผู้ชายดังนี้

1. ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุ ระยะเวลาสมรส และจำนวนบุตร

1.1 อายุ

ในทางประชากรศาสตร์นั้น อายุจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงรุ่นปีเกิดของประชากร รวมถึงประสบการณ์และพฤติกรรมอันเป็นผลกระทบจากสถานการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทยด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ สุวรรณิ ศรีจันทร์อาภา (2527) พบว่าชายที่มีอายุ 21 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าชายที่มีอายุต่ำกว่า 21 ปี เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ สำเนียง แยมสอาด (2529) ที่พบว่าชายที่มีอายุสูงกว่า 30 ปี มีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรทารกสูงกว่าชายที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี และการศึกษาของ เพ็ญศรี พิชัยสนธิ และคณะ (2531) พบว่าชายที่มีอายุมากจะมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนมากกว่าชายที่มีอายุน้อยกว่า ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ พัทธ์ชัย คู่เจริญถาวร (2539) ที่พบว่าชายที่มีอายุสูงกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีอายุต่ำกว่า ส่วนในด้านการช่วยเหลืองานบ้านของผู้ชายนั้น

Haas (1981) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการแบ่งรับงานบ้านระหว่างคู่สมรสในประเทศสวีเดนพบว่า อายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการแบ่งรับงานบ้าน กล่าวคือ คู่สมรสที่อายุน้อยจะมีการแบ่งรับงานบ้านอย่างเสมอภาคกันมากกว่าคู่สมรสที่มีอายุมากกว่า สำหรับการศึกษานี้ในประเทศไทย ซึ่ง เดือนเพ็ญ วอนเพียร ได้ศึกษาถึงการแบ่งรับงานบ้านของสามี ในปี พ.ศ. 2531 พบว่าอายุของสามี ไม่สัมพันธ์กับการแบ่งรับงานบ้านแต่อย่างใด

ถึงแม้ว่าจะพบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของอายุกับการช่วยงานบ้าน และความสัมพันธ์ของอายุกับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชาย แต่จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ก็พอจะตั้งสมมติฐานได้ว่าชายที่มีอายุมากกว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีอายุน้อยกว่า

1.2 ระยะเวลาสมรส

ระยะเวลาสมรสเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว เช่น จำนวนบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส เป็นต้น จึงน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสอีกทางหนึ่ง จากผลการศึกษาของ สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2526) พบว่าชายที่เพิ่งจะแต่งงานนั้นจำเป็นที่จะต้องหาเลี้ยงครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น รวมถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นด้วย ทำให้บทบาทการเลี้ยงดูบุตรตกเป็นของภรรยาหรือญาติเป็นส่วนใหญ่ สอดคล้องกับการศึกษาของ พิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2539) ที่พบว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า

จากผลการศึกษาดังกล่าวพอจะตั้งสมมติฐานได้ว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า

1.3 จำนวนบุตร

การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทย น่าจะถูกกำหนดจากจำนวนบุตร เพราะคนที่มิบุตรมากจะต้องมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวมากกว่าคนที่มิบุตรน้อย ดังจะเห็นได้จาก ค่าขวัญในการรณรงค์เพื่อส่งเสริมให้คู่สมรสวางแผนครอบครัวว่า “ลูกมากจะยากจน” จึงจำเป็นที่พ่อจะต้องใช้เวลาในการหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้มีเวลาให้กับบุตรน้อยลงไปด้วย จึงน่าจะทำให้ชายที่มีบุตรมากกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อยกว่าชายที่มีบุตรน้อยกว่า ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เพ็ญศรี พิชัยสนธิ และคณะ (2531) พบว่าชายที่มีบุตรมากมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อย ทั้งนี้เนื่องจากคนที่มิบุตรมากจำเป็นที่จะต้องหาค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้มีเวลาให้กับบุตรน้อยลง สอดคล้อง

กับการศึกษาของ พัทธ์ศ์ คู่เจริญถาวร (2539) ที่พบว่าชายที่มีบุตรน้อยมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีบุตรมาก กล่าวคือ ในกลุ่มที่มีการเลี้ยงดูบุตรตํานั้น ชายที่มีจำนวนบุตร 3 คนขึ้นไป จะมีร้อยละของการเลี้ยงดูบุตรในระดับตําสุงที่สุด (26.9) รองลงมา ได้แก่ชายที่มีบุตร 2 คน (22.6) และ 1 คน (21.5) ตามลําดับ ส่วนในกลุ่มที่เลี้ยงดูบุตรในระดับสูงนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับจำนวนบุตร กล่าวคือ ชายที่มีบุตร 1 คน จะมีร้อยละของการเลี้ยงดูบุตรในระดับสูงมากที่สุด และร้อยละจะลดลงตามจำนวนบุตรที่เพิ่มขึ้น โดยที่ชายที่มีบุตร 3 คนขึ้นไป จะมีร้อยละในการเลี้ยงดูบุตรในระดับสูงตําสุงที่สุด (ร้อยละ 25.5, 23.2 และ 16.2 ตามลําดับ) ซึ่งจากผลการศึกษาดังกล่าว พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่งมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากผลการศึกษาดังกล่าวพอจะตั้งสมมติฐานได้ว่าชายที่มีบุตรน้อยกว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีบุตรมากกว่า

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพ

อาชีพและสถานภาพการทำงานของสามีเป็นตัวแปรที่บ่งบอกถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ (กรรณิการ์ อักษรกุล, 2515: 94) ซึ่งจะแสดงถึงสถานะของบุคคลในสังคมอันจะส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของคน นอกจากนี้การทำงานที่ต่างกันจะทำให้การจัดสรรเวลาแตกต่างกันไปด้วย การศึกษาของ Peek (1975 อ้างใน พัทธ์ศ์ คู่เจริญถาวร, 2539: 23) พบว่าชายที่ประกอบอาชีพที่อยู่กับบ้านซึ่งได้แก่ เกษตรกรรม และธุรกิจต่าง ๆ ที่สามารถประกอบกิจกรรมได้ที่บ้านมีเวลาในการดูแลบุตรมากกว่าชายที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่ต้องทำงานนอกบ้าน แต่ผลการศึกษาของ พัทธ์ศ์ คู่เจริญถาวร (2539) กลับพบว่าในกลุ่มชายที่มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงมีแนวโน้มที่จะเป็นชายที่เป็นลูกจ้างมากกว่าชายที่เป็นนายจ้าง หรือผู้ที่ทำงานให้กับครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยให้ความเห็นว่า กลุ่มชายที่เป็นลูกจ้างจะต้องทำงานเป็นเวลาตายตัว เมื่อมีโอกาสดังกล่าวในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มชายที่เป็นนายจ้างหรือผู้ที่ทำงานให้กับครอบครัวนั้น เป็นผู้ที่สามารถปลีกเวลาได้ตามต้องการ ทำให้เห็นความสำคัญของบุตรลดลง แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

จากการศึกษาที่ผ่านมาจะเห็นว่า ยังมีความขัดแย้งกันในตัวแปรเกี่ยวกับอาชีพที่อาจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชาย กล่าวคือ บางการศึกษาพบว่าชายที่ประกอบอาชีพที่อยู่กับบ้านซึ่งได้แก่ เกษตรกรรม และธุรกิจต่าง ๆ ที่สามารถประกอบกิจกรรมได้ที่บ้านมีเวลาในการ

ดูแลบุตรมากกว่าชายที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่ต้องทำงานนอกบ้าน แต่บางการศึกษากลับพบในทิศทางตรงกันข้าม อย่างไรก็ตามผู้ที่ทำงานบ้านหรืออยู่กับบ้านจะมีเวลาอยู่กับบุตรมากกว่าอาชีพอื่น จึงน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น

2.2 อาชีพของภรรยา

เนื่องจากภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นทำให้บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรตกเป็นของบิดามากขึ้น ดังการศึกษาของ เตือนใจ อินทุโสมา (2517) ที่พบว่าชายที่ภรรยาทำงานอยู่ในบ้านจะมีโอกาสเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองน้อยกว่า ชายที่ภรรยาทำงานนอกบ้าน เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ พิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2539) ที่พบว่าชายที่ภรรยาทำงานนอกบ้าน มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ภรรยาทำงานในบ้าน ในส่วนของการช่วยงานบ้านนั้น การศึกษาของ Bird and Bird (1984) พบว่าในครอบครัวที่สามีและภรรยาร่วมกันหารายได้อย่างเท่าเทียมกัน จะได้รับความร่วมมือจากสามีในการช่วยงานบ้านมากกว่าครอบครัวที่สามีเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว

ดังนั้นการศึกษารุ่นนี้จึงตั้งสมมติฐานว่าชายที่มีภรรยาประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีภรรยาเป็นแม่บ้าน

2.3 รายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน

จากการศึกษาของ สุวรรณิ ศรีจันทร์อาภา (2527) พบว่าชายที่มีรายได้สูงจะมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าชายที่มีรายได้ต่ำ แต่การศึกษาของ พิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2539) กลับพบว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายผู้เป็นบิดา จากผลการศึกษาที่กล่าวมายังไม่สามารถสรุปได้ว่ารายได้ของครอบครัว มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทยหรือไม่ อย่างไรก็ตามผู้ที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำน่าจะมีความจำเป็นจะต้องทำงานหารายได้มาสู่ครอบครัวมากกว่าผู้มีรายได้ของครอบครัวสูง ผู้ที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่าจึงน่าจะไม่มีเวลาที่จะมาเลี้ยงลูกเท่ากับคนที่มียาได้ของครอบครัวสูงกว่า ดังนั้น ชายที่มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่า จึงน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า

3. ปัจจัยทางสังคม

3.1 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความรู้ด้านต่าง ๆ ของประชากร ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสในการพัฒนาความคิดและการปฏิบัติมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ จากการศึกษาก่อนหน้านี้พบว่า ยิ่งสามมีการศึกษาสูงก็มักจะแบ่งรับงานบ้านมากกว่าสามที่มีการศึกษาต่ำ เนื่องจากการศึกษานั้นมีแนวโน้มที่จะช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากความคิด ความเชื่อเก่า ๆ (Haas, 1981) เช่นเดียวกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดา ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ สุวรรณิ ครีจันทรธาดา (2527) พบว่าชายที่มีระดับการศึกษาสูงมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าชายที่มีการศึกษาต่ำ และการศึกษาของ เพ็ญศรี พิชัยสนธิ และคณะ (2531) พบว่าชายที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลบุตรมากกว่าชายที่มีระดับการศึกษาต่ำ สอดคล้องกับการศึกษาของ พิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2539) ที่พบว่าชายที่มีการศึกษาสูง มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าชายที่มีการศึกษาต่ำ

จากการทบทวนวรรณกรรมและผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น พอที่จะตั้งสมมติฐานได้ว่าชายที่มีการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีการศึกษาต่ำกว่า

3.2 แบบของครอบครัว

การดำเนินชีวิตร่วมกันในครอบครัวสมาชิกมักมีความรับผิดชอบร่วมกันช่วยเหลือกันทำภารกิจต่าง ๆ ในครอบครัว เช่น การดูแลบ้าน การเลี้ยงเด็ก ดังนั้นการที่มีบุคคลอื่นในครอบครัว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือคนอื่น ๆ น่าจะเป็นบุคคลที่เอื้อประโยชน์ในการช่วยแบ่งเบาภาระในบ้าน โดยเฉพาะการดูแลเด็ก ซึ่งจะทำให้ผู้ที่เป็นพ่อแม่ไม่หวังที่จะต้องมีการมาเลี้ยงดูบุตรเนื่องจากมีคนช่วยดูอยู่แล้ว แบบของครอบครัวต่างกันจึงน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชาวไทยแตกต่างกันด้วย ดังการศึกษาของ ฉลอง ภูระหงษ์ (2517) ที่ระบุว่าชนิดของครอบครัวที่ต่างกันมีส่วนทำให้สัมพันธภาพของเด็กกับพ่อแม่แตกต่างกัน คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ สำเนียง แยมสอาด (2529) ที่ว่าบิดาที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายจะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันไปด้วย ชายที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวน่าจะมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาช่วยภรรยาเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่อยู่ในครอบครัวขยายซึ่งคาดว่าจะมีสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ เข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระในส่วนนี้ การศึกษาค้นนี้จึงได้ตั้งสมมติฐานว่าชายที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่อยู่ในครอบครัวขยาย

3.3 การช่วยงานบ้าน

การช่วยงานบ้านเป็นตัวแปรที่ใกล้ชิดกับการเลี้ยงดูบุตรมากเนื่องจากถือเป็นงานภายในครอบครัวซึ่งแต่ก่อนเป็นบทบาทของผู้หญิงในการดูแล ดังนั้นชายที่ช่วยงานบ้านจึงน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่ช่วยงานบ้าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาของ พัทธ์ชัย คูเจริญถาวร (2539) ซึ่งพบว่าตัวแปรการช่วยงานบ้านมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดามากกว่าตัวแปรอื่น กล่าวคือชายที่ช่วยงานบ้านเป็นประจำมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่ช่วยงานบ้าน หรือช่วยเป็นบางครั้ง การศึกษานี้จึงตั้งสมมติฐานว่าชายที่ช่วยงานบ้านน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่ช่วยงานบ้าน

3.4 เขตที่อยู่อาศัย

เขตที่อยู่อาศัย อันได้แก่เขตเมืองและเขตชนบทนั้น มีลักษณะแตกต่างกันทั้งในแง่ของความเจริญทางด้านวัตถุ และความแตกต่างในการประกอบอาชีพ จึงน่าจะส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ที่อาศัยให้แตกต่างกันไปด้วย จากรายงานวิจัยเบื้องต้นโครงการศึกษาครอบครัวไทยของ ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ (2538) แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะของประชากรในเขตเมืองและเขตชนบทแตกต่างกันหลายประการ จึงน่าจะส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทยด้วย โดยในเขตชนบทนั้นคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมซึ่งทำควบคู่ไปกับการเลี้ยงดูบุตรได้ ในขณะที่คนในเขตเมืองต้องประกอบอาชีพที่ต้องออกไปทำนอกบ้านทำให้ไม่สามารถทำควบคู่กับการเลี้ยงดูบุตรด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงพอจะตั้งตั้งสมมติฐานได้ว่า ผู้ชายที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายในเขตเมือง

3.5 ภาคที่อยู่อาศัย

ภาคเป็นตัวแปรที่สามารถบ่งบอกถึงความแตกต่างในหลาย ๆ ด้าน เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนในแต่ละภาคแตกต่างกัน ออกไป นอกจากนี้ระดับของเมืองในแต่ละภาคยังแตกต่างกันด้วย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ (2531) พบว่าในแต่ละภาคของประเทศไทยมีระดับความเป็นเมืองแตกต่างกัน กล่าวคือ กรุงเทพฯ มีระดับความเป็นเมืองสูงสุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ระดับความเป็นเมืองที่แตกต่างกัน เป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความทันสมัยแตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแตกต่างกันไปด้วย จึงน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายไทยให้แตกต่างกันไปในแต่ละภาคด้วย เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีความเป็นเมืองสูงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ประกอบกับวิถีชีวิตในกรุงเทพมหานครนั้น ผู้คนส่วนใหญ่มักจะประกอบอาชีพที่ต้องออกจากบ้าน

ไปทำงาน ผู้ชายที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครจึงน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อยกว่าชายที่อยู่ในภาคอื่น ๆ

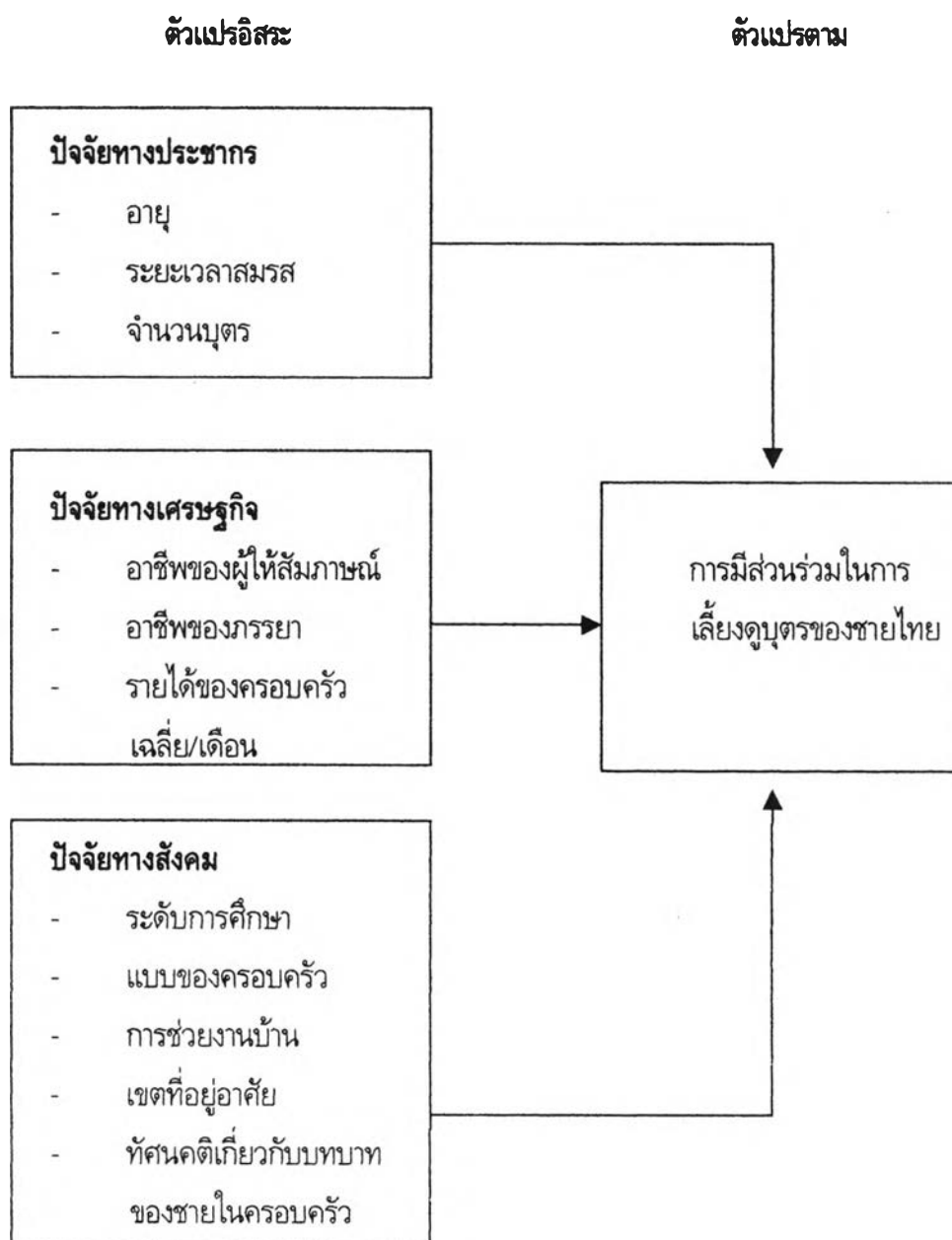
3.6 ทศนคติเกี่ยวกับบทบาทของชายในครอบครัว

ทศนคติเกี่ยวกับบทบาทของชายไทยในครอบครัวเป็นความคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศอย่างหนึ่ง ความคิดดังกล่าวหมายถึงทัศนะที่เกี่ยวกับข้อกำหนดทางบรรทัดฐานของพฤติกรรมระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เป็นการมองว่าบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไรจึงจะเหมาะสมและถูกต้องต่อความเป็นหญิงและความเป็นชาย (Brogan and Kutner, 1976: 31-40) มีหลักฐานระบุว่าทศนคติของผู้ชายต่อบทบาททางเพศมีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูเด็ก ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ Bird and Bird (1984: 345-355) เกี่ยวกับการแบ่งรับงานบ้านของสามี พบว่าสามีที่มีทศนคติเกี่ยวกับบทบาททางเพศแบบเสมอภาคจะยอมรับผิดชอบในงานที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก เตรียมอาหาร และทำความสะอาดมากกว่างานอื่น ๆ

ชายที่มีทศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับบทบาทของชายในครอบครัว หรือผู้ที่มีทศนคติเกี่ยวกับบทบาททางเพศแบบเสมอภาค จึงน่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีทศนคติเชิงลบเกี่ยวกับบทบาทของชายในครอบครัว

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้

สมมุติฐานการวิจัย

ชายที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมต่างกัน มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรต่างกัน

สมมุติฐานย่อย

1. ชายที่มีอายุมากกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีอายุน้อยกว่า
2. ชายที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า
3. ชายที่มีจำนวนบุตรน้อยกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีจำนวนบุตรมากกว่า
4. ชายที่ทำงานบ้านหรืออยู่กับบ้านมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม
5. ชายที่ภรรยาทำงานในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ภรรยาทำงานบ้านหรืออยู่กับบ้าน
6. ชายที่มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า
7. ชายที่มีการศึกษาสูงกว่ามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีการศึกษาต่ำกว่า
8. ชายที่อาศัยในครอบครัวเดี่ยวมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่อาศัยในครอบครัวขยาย
9. ชายที่ช่วยงานบ้านมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่ช่วยงานบ้าน
10. ชายที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง
11. ชายที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร
12. ชายที่มีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับบทบาทของชายในครอบครัวมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับบทบาทของชายในครอบครัว